

AKTUÁLNY STAV NÁBOŽENSKEJ VÝCHOVY AKO ALTERNATÍVY ETICKEJ VÝCHOVY

Dana Hanesová

Úvod

Medzi najvýraznejšie znaky postmodernej spoločnosti patrí nedostatok životnej orientácie či zmyslu života. V porovnaní s minulosťou je jedinec, aj vďaka moderným multimédiám, vystavovaný stále väčšej anonymite a izolácii, agresivite, konzumného života, rasovej neznášanlivosti a terorizmu. Duchovná atmosféra v súčasných európskych štátoch sa vyznačuje:

- svetonázorovou pluralitou (uznávaný značný vplyv rôznych nekresťanských ideológií a náboženstiev na formovanie osobnosti, jej myslenia a cítenia, a to aj v krajinách, ktoré sa pokladajú za kresťanské);
- sekularizáciou (verejná morálka nie je totožná s kresťanskou morálkou, náboženstvo sa pokladá za súkromnú záležitosť, vo verejnom hospodárskom a politickom živote sa náboženstvo takmer vôbec neuplatňuje);
- a tzv. „odklonom od druhého osvietenectva“ (príklonom ľudí k astrológii, čiernej a bielej mágii, ľudovému liečiteľstvu, poverám a pod.).

Okrem toho v krajinách bývalej Východnej Európy je potrebné napraviť to, čo sa vo výchove počas štyridsiatich rokoch totality zanedbalo, a čo sa infiltrovalo po roku 1989. Ide najmä o prevládanie materiálnych hodnôt nad morálnymi a ďalšie negatívne javy v spoločnosti (neustály rozmach alkoholizmu, drogovej závislosti, násilia, neviazaného sexu, rasizmu...). Mnohí ľudia súčasnej strednej generácie nemali prístup k pravým biblickým doktrínam a sú biblicky negramotní, z čoho vyplýva aj nemožnosť predávania neskresleného biblického učenia ďalším generáciám.

V tejto súvislosti treba zároveň pripomenúť dôležitú informáciu o zvyšujúcom sa počte religiózneho obyvateľstva v SR. Podľa sčítania ľudu v r. 1991 sa k viere prihlásilo 73% obyvateľstva SR, 10% populácie bolo bez vyznania a 17% svoju vieru nepriznalo z dôvodu nerozhodnosti či ľahostajnosti k viere. V sčítaní ľudu v r. 2000 sa ku kresťanstvu hlásilo 84% slovenskej populácie. Tento fakt je, podľa nášho názoru, v značnom rozpore so slovenskou realitou vysokého stupňa korupcie, násilia, ekonomických podvodov atď. Zdá sa, že drvivá väčšina obyvateľov bola len do určitého stupňa „religiózne poučená“, ale nie naozaj

„nábožensky vychovaná“, nakoľko takéto mravné správanie je v jednoznačnom protiklade s kresťanským učením.

Z uvedeného vyplýva, že kritické spracovanie problematiky školskej náboženskej výchovy ako jedného z faktorov vedúcich k slobodnému rozhodnutiu sa pre určité náboženstvo, ovplyvňujúceho osobný aj spoločenský život jednotlivca, je spoločensky významnou potrebou. Cieľom tohto príspevku je predstaviť určité kroky, akými sa táto potreba v súčasnosti naplňuje/či nenapĺňa, a to prostredníctvom štátnej legislatívy v spolupráci s edukačnou činnosťou cirkví v SR. Nakoľko autorka príspevku pracuje na katedre katechetiky evanjelických cirkví na PF UMB v Banskej Bystrici, bude popisovať predovšetkým kroky evanjelických cirkví, smerujúce k naplňovaniu požiadavky na vedecko-kritický prístup k vyučovaniu náboženskej výchovy.

Ciele náboženskej výchovy

Základnou požiadavkou náboženskej výchovy (ďalej NV) v štátnych školách by podľa Muchovej (1994, s. 97), českej odborníčky na náboženskú pedagogiku, malo byť, aby každé dieťa dostalo možnosť:

- a) prevziať na seba „náboženskú“ rolu, t.j. oboznamovať sa s náboženskými skúsenosťami iných, s ich postojmi, konfrontovať s morálnymi náboženskými predstavami,
- b) ako aj od tejto role odstúpiť, t.j. hľadať vlastnú vieru, osobný štýl náboženského chovania, byť povzbudený ku kritickému mysleniu.

Ako stručne vyjadril Grom (podľa Muchová, 1994, s. 61), cieľom NV je smerovanie ku „zrelej religiozite v zrelej osobnosti“. Ak sa podarí dosiahnuť relevantnosť religiozity zážitku a chovania človeka, jej určenosť obsahom, motivovanosť láskou a nie strachom, schopnosť vyjsť od seba k druhým, zdieľať sa, viesť dialóg s Bohom, otvorenosť novým situáciám, zakotvenosť v každodenných skúsenostiach, „potom sa náboženstvo stane pravou pomocou“ (Muchová, 1994, s. 56-60) v personálnom a sociálnom rozvoji jedinca.

Iste, v reálnej situácii SR sú ciele aj obsah NV určované jednotlivými cirkvami a náboženskými spoločnosťami (a schvaľované MŠ SR), takže je možný odklon od takto koncipovaného cieľa. Ak máme charakterizovať kresťanskú náboženskú výchovu evanjelických cirkví, v rámci ktorej pôsobíme, a jej ciele, ktorými sa odlišuje od sekulárnych a inonáboženských výchovných pôsobení, tak ide o kristocentrickú výchovu, t.j. spoznanie Kristovho učenia ako zdroja záchranu, zmyslu života a blahodárneho vplyvu pre

rozvoj celej osobnosti dieťaťa. Tento cieľ vyplýva z biblického učenia o trojjedinnom Bohu, v ktorom je primárny zdroj a účel výchovy.

Priestor pre náboženskú výchovu vo formálnej edukácii

Slovenská republika sa postavila k potrebe náboženskej výchovy dosť radikálne, čo vyplýva z porovnania s inými krajinami vo svete, kde fungujú zhruba tri modely výučby NV:

- a) NV sa vyučuje v štátnych školách ako povinný predmet prevažne na interreligióznej báze (Anglicko, Škótsko Rumunsko, Nemecko, Švédsko),
- b) NV sa vyučuje v štátnych školách ako povinne voliteľný, resp. výberový predmet (SR, ČR, Maďarsko, Poľsko, Holandsko, Austrália), obsahovo prevažne v kompetencii cirkví,
- c) NV sa v štátnych školách nesmie vyučovať (USA, Kanada, Francúzsko, Ukrajina).

Štát sa svojou legislatívou už od r. 1993 snaží poskytnúť religióznym rodičom, iným osobám a zariadeniam možnosť vychovávať deti v súlade s vieroučnými a mravoučnými zásadami vlastnej registrovanej cirkvi a náboženskej spoločnosti, a to aj v rámci štátneho školstva. NV je v SR školským predmetom, ktorý sa napriek nesmelým začiatkom od r. 1993, keď ho učitelia a žiaci, nenavštevujúci NV, všeobecne považovali za najmenej obľúbený a náročný predmet, stále viac snaží o etablovanie na školách na úrovni ostatných predmetov, a to aj vďaka nedávnomu vývoju v spoločnosti.

Na základe Pokynu MŠ SR č. 2004-8005/15678-E sa totiž od šk. roka 2004/2005 predmet NV na prvom stupni základných škôl mení z výberového predmetu na povinne voliteľný predmet (v alternácii s etickou výchovou), podobne ako je tomu na druhom stupni základných škôl a v prvom a druhom ročníku stredných škôl. Výberovým ostáva už len v treťom a štvrtom ročníku na stredných školách.

Náboženská výchova v štátnych školách sa vyučuje podľa učebných plánov a učebných osnov, ktoré schvaľuje registrovaná cirkev a náboženská spoločnosť po vyjadrení MŠ SR. V súčasnosti cirkvi v spolupráci s MŠ SR v súčasnosti vyvíjajú úsilie o vypracovanie všetkých legislatívnych materiálov, vyplývajúcich zo Zmluvy medzi SR a SS o katolíckej výchove a z Dohody medzi SR a ostatnými registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami o náboženskej výchove a vzdelávaní (Zb. zákonov č. 395/2004).

Hoci možnosť učiť NV v štátnych školách v SR má podľa dohody so štátom dvanásť cirkví, doposiaľ bolo dostatočne pripravených učiť len päť cirkví: rímsko- a grécko-katolícka, reformovaná kresťanská, pravoslávna a evanjelická, ktoré si dali zaregistrovať učebné

osnovy. Menšie cirkvi v súčasnosti pripravujú osnovy a ďalšie potrebné dokumenty, aby tak mohli urobiť od budúceho školského roka 2005/2006. Ich deti zatiaľ navštevujú prevažne etickú výchovu, príp. náboženstvo príbuznej, napr. protestantskej cirkvi.

Predmet náboženská výchova vyučuje učiteľ s odbornou a pedagogickou spôsobilosťou podľa právnych predpisov SR, a ktorý má aj cirkevné poverenie (tzv. kanonickú misiu). Na základe Prílohy k vyhláske MŠ SR č. 379 zo dňa 17.10.2000 sa ním môže stať absolvent teologickej fakulty alebo iného vysokoškolského štúdia a doplňujúceho pedagogického štúdia na teologickej fakulte alebo absolvent vysokoškolského štúdia na VŠP v Nitre alebo na PF UKF v Nitre, alebo na PF TU v Trnave, alebo na Katecheticko-pedagogickej fakulte sv. Ondreja ŽU v Ružomberku, alebo na katedre evanjelikálnej teológie a misie (KETM) PF UMB v Banskej Bystrici – študijný odbor katechetika evanjelikálnych cirkví v kombinácii s iným predmetom (slovenský jazyk, matematika, telesná výchova).

V roku 2004 bola Akreditačnej komisii odovzdaná nová koncepcia dvojstupňového učiteľského štúdia katechetiky, vypracovaná na základe bolonských požiadaviek.

Systematický prístup k príprave učiteľov NV

Kvalitu a status každého vyučovacieho predmetu veľmi výrazne ovplyvňuje úroveň kompetencií jeho učiteľa, jeho schopnosť rozumieť pedagogickým javom a jeho kľúčové učiteľské zručnosti, ktoré sa v rámci štúdia katechetiky na VŠ získavajú predovšetkým štúdiom pedagogicko-psychologických a teologických/katechetických disciplín, najmä prostredníctvom predmetovej didaktiky NV, ďalej počas projektového seminára a katechetických praktík a praxí (prax v detskej misii, prax v rómskej misii a typické pedagogické priebežné a súvislé praxe na školách). Preto ak chceme posilniť kvalitu NV v školách, čo je zodpovednosťou najmä vysokoškolských pedagogických pracovísk vzhľadom na to, že ide povinne voliteľný predmet pre žiakov od 6 – 17 rokov, treba pedagogickú prípravu budúcich katechétov zaktualizovať, zefektívniť, a predovšetkým postaviť na úroveň rovnakú s ostatnými pedagogickými vednými disciplínami. Na to, aby sa stala skutočnou vednou disciplínou, je potrebné, aby bola venovaná adekvátne pozornosť štádiu seriózneho vedeckého výskumu, dôsledne plánovaného, realizovaného a vyhodnocovaného, ako aj štádia experimentálneho vývoja nových postupov v školskej praxi a štádiu vyhodnocovania (Švec 1998, s. 49). Dôkazom takýchto snáh sú viaceré kvalitné výskumy v rámci diplomových, rigorózných a doktorandských prác, skúmajúce rôzne pedagogicko-katechetické kategórie v praxi NV: napr. motivácia, medzipredmetové vzťahy, relevantnosť obsahu k veku, zážitkové

učenie, učebné stratégie, disciplína, výchovné metódy, dramatická výchova, efektívnosť vyučovania, spôsoby hodnotenia, obraz Boha u detí a pod.

Cieľom novej koncepcie prípravy katechéto, poskytovanej na katedre evanjelíkálnej teológie a misie od r. 1993, je viesť budúcich učiteľov k skúmaniu a osvojeniu si zákonitostí, cieľov, procesu a prostriedkov výučby náboženskej výchovy, zameraných na efektívne komunikovanie podstaty náboženstva, v slovenskom kontexte kresťanskej náboženskej výchovy podstaty kresťanstva. Dobrý absolvent – katechéta vedie svojich učiacich sa k osvojeniu určitého penza vedomostí z teológie, relevantných kultúrnemu a náboženskému zázemiu v spomínanom slovenskom kontexte, a súčasne k získaniu potrebných zručností (Broadbent, 2002, s. 25-26) k ich aplikácii v praktickom živote. Má dosiahnuť pozitívne zmeny nielen v rozvoji mravných vlastností a charakteru detí, ale aj prispieť k celkovej integrite osobnosti, natoľko “scitlivej” v spirituálnej oblasti, že je v období dozrievania schopná samostatne sa rozhodnúť v súlade so svojím poznaním a skúsenosťami.

Moderná predmetová didaktika NV metodologicky postupuje od všeobecného k špecifickému. Musí sa vedieť vysporiadať so zladením objektívnych a subjektívnych požiadaviek, cieľov a ich odrazom vo výbere učiva a spôsobe jeho osnovania. Z pedagogického uhla pohľadu ide tak o postupnosť od všeobecnej pedagogiky cez všeobecnú didaktiku až k problematike didaktiky NV. Teologická zložka vychádza z klasifikácie teológie ako vedy a postupuje cez praktickú teológiu, všeobecnú katechetiku k tzv. formálnej katechetike. Vyplýva zo snahy o uplatňovanie zásady totožnosti/jasnosti pojmov, používaných v rámci týchto postupností. Tento princíp sa odráža napr. v definovaní predmetu NV a v pojmológickom aparáte NV. Umožňuje tým svojim študentom najmä predĺženie zvnútorňovacieho procesu a aplikáciu odbornej pedagogicko-katechetickej terminológie, princípov a metodologických postupov. Je ukázkou prepojenia pedagogickej a teologickej teórie s praxou NV v školách, ale čiastočne aj v cirkevnom vzdelávaní a vo voľnočasových inštitúciách. Napr. nadväzuje na všeobecno-didaktické triedenie vyučovacích metód, z ktorých si vyberá obzvlášť tie metódy, ktoré sa využívajú/dajú využiť v NV, a uvádza ich podrobný popis a nácvik počas seminárov.

Celá koncepcia tejto súčasnej didaktiky NV odráža snahu o systémový prístup k vyučovaniu NV. Skúma jednotlivé prvky systému (učiteľ, učitelia sa/vychovávaný, cieľ, obsah, vyučovacie metódy, organizačné formy, prostriedky) a kvalitu ich vzájomných vzťahov. Nejde však o nejaký statický systém, ale o interakčný model vyučovania NV (Průcha, 1997, s. 79). Najskôr skúma determinanty vstupov do edukačného prostredia NV, a to charakteristiky žiakov a ich potrieb, učiteľov a vzdelávacích konštruktov. V tejto oblasti sa realizuje aj

značné množstvo výskumov. Ďalej sa venuje samotnému vyučovaciemu procesu, jeho etapám (motivačnej, expozičnej, fixačnej, aplikačnej a diagnostickej). Aj počas neho je možno rôznymi výskumnými metódami, najmä pozorovaním, kazuistikou a pod., ako aj následnými inováciami vylepšovať status NV. Testovacie metódy, spätné väzby smerom k učiteľovi, metóda verbálnych výpovedí a pod. nám umožňujú vyhodnocovať výstupy celého procesu. Súčasťou súčasnej koncepcie prípravy katechétovej je prehodnotený prístup k tradičným pedagogickým kategóriám, ako sú didaktické zásady, metódy vyučovania, organizačné formy a hmotné didaktické prostriedky na hodinách NV. Sú spracované z pohľadu modernej pedagogiky s cieľom aplikovania v pedagogickej praxi cez rozvíjanie učiteľských kompetencií a zručností. Uvedomujeme si, že v kontexte tohto predmetu, ktorí doposiaľ častokrát vyučovali neodborníci, je to veľmi náročná požiadavka. Avšak nakoľko už boli stanovené kvalifikačné požiadavky MŠ na učiteľov NV, je potrebné apelovať na prehodnotenie najmä vyučovacích metód, napr. prejsť od neustále používaných reprodukčných metód k metódam produkčným (problémové, heuristické, situačné, simulačné, hry, inscenačné, brainstorming atď.) rozvíjajúcim nielen rozsah vedomostí, ale aj kvalitu vyšších kognitívnych zručností. Tiež treba brať do úvahy možnosť efektívneho využívania pre NV netradičnej skupinovej formy vyučovania a rôznych moderných materiálnych didaktických pomôcok, vrátane CD-ROM-u a učenia sa prostredníctvom internetu.

Celostný prístup k dieťaťu ako subjektu náboženskej výchovy

Katechetika evanjelických cirkví sa venuje dieťaťu ako subjektu výchovno-vyučovacieho procesu. Na dieťa nazerá ako na komplexnú bytosť, u ktorej rozvíja spirituálnu stránku v jednote s rozvojom fyzickým, afektívno-sociálnym a kognitívnym... „Kresťanská výchova nemôže byť len jednostranným, ezoterickým pôsobením na človeka v izolácii od problémov života vo svete...“ (Liguš, 2003, s. 81). Nadväzuje na vývinovú psychológiu a vytvára deskriptívno-odporúčajúci model vyučovania detí v rôznych vývinových obdobiach. Upozorňuje na individuálne potreby detí (napr. postihnutých). Väčšiu pozornosť venuje svojej jedinečnej téme, a síce etapám rozvoja detskej viery a predstavy Boha u detí (Brádňanská 2003).

Celostný prístup k dieťaťu je viditeľný aj v oblasti skúmania merateľných cieľov NV, ktoré sú nielen spirituálne, ale súčasne aj pedagogicko-katechetické. Tento prístup vyplýva priamo z biblického učenia, ktoré napr. v stati o vývine Ježiša Krista ako dieťaťa (Evanjelium Sv. Lukáša 2:52) hovorí o raste jeho múdrosti (kognitívna zložka), vzrastu (fyzická zložka),

obľuby u ľudí (sociálna a morálna zložka) a u Boha (spirituálna či duchovná zložka). Táto veľmi citlivá oblasť musí neustále nadväzovať na realitu v praxi, skúmanú rôznymi výskumnými metódami a komparačnou analýzou získaných dát.

Konkrétne aktivity pre učiteľov NV

Status NV určite do značnej miery rozvíjajú pravidelné konferencie a workshopy pre vysokoškolských didaktikov NV, učiteľov NV na základných a stredných školách, ako aj katechéto v cirkvách. Uvedieme niektoré z nich: každoročné medzinárodné workshopy pre učiteľov NV „Praktické zručnosti v službe deťom“ od r. 2001, organizované KETM PF UMB a ďalšie medzinárodné vedecké konferencie (napr. každoročne „Katechetické dny“ organizované katedrou spoločenských vied PF OU v Smíloviciach, „Dobrý človek v SZ a NZ“ organizované katedrou etiky a katechetiky FF UKF v Nitre).

O potenciálnej spolupráci učiteľov NV môžeme hovoriť vzhľadom na:

- prípravu legislatívnych dokumentov, vyplývajúcu z vyššie spomínanej Dohody (pri príprave kurikul, maturít z NV pre cirkevné školy, učebníc atď.)
- kooperáciu v oblasti vedeckého empirického výskumu (napr. v rámci medzinárodného programu Erasmus tematická oblasť „Theology and Religious Studies in European Societies – Thematic Network (TRES-TN)“ 2004-2006

vzájomné zdieľanie sa s informáciami o inštitucionálnych projektoch, nových publikáciách, napr. cez elektronický portál pre didaktikov a ďalšie.

Záver: Možnosti spolupráce učiteľov NV a EV?

Čo sa týka spolupráce s učiteľmi EV, typickým príkladom je konferencia v r. 1996 „Vplyv etickej a náboženskej výchovy na formovanie osobnosti žiaka“, organizovaná školskou správou v Martine. Počas tejto konferencie ako aj neskôr v publikácii Halmaia a Sabola (1994, s.89) odzneli názory, ktoré rezonujú až doposiaľ, totiž o nevhodnosti nutnosti voľby medzi etickou výchovou a náboženstvom, nakoľko tieto sa nevyklučujú, ale mohli by si byť navzájom prínosom. Potom „žiaci, ktorí si vybrali náboženskú výchovu, sú ochudobnení o pozitívne prvky obsiahnuté v etickej výchove a naopak“. Podobne sa vo svojej prednáške „Vzťah etickej výchovy a náboženskej výchovy“ vyjadril L. Lencz, že totiž náboženská výchova spolu s etickou výchovou vplyvajú na formovanie osobnosti žiaka. Etická výchova podľa neho nadväzuje v zmysle ústavy na kresťanské tradície, v čom má totožné ciele s

náboženskou výchovou: „Etická výchova nie je v rozpore s kresťanskou etikou, vytvára prostredie, umožňujúce komunikáciu, bez ktorej sa nedá pestovať skutočná láska, ktorá je cieľom náboženskej výchovy.“

V tejto súvislosti nám nedá nespomenúť zatiaľ síce v SR ojedinelé hlasy, ale v zahraničí bežné prístupy k vyučovaniu NV v štátnych školách ako k predmetu intergrujúcemu rôzne náboženstvá, etiku a občiansku výchovu. Napr. už v r. 1998 Hoffmanová (s. 22-24) argumentovala tým, že „učenie jedného náboženstva v rámci náboženskej výchovy na škole dáva žiakovi málo možností na porozumenie iných kultúr, národov, náboženstiev“. Kritizuje nezodpovedné a netolerantné postoje niektorých učiteľov náboženstva, učiteľov etiky a rodičov, ktoré majú veľmi negatívny vplyv na samotné deti. Autorka sa nazdáva, že určité vedomosti o iných náboženstvách by mali poslúžiť ako odrazový mostík pre vyučovanie ľudských práv, slobôd a hodnôt, priviesť deti k porozumeniu a rešpektovaniu týchto práv a k tolerovaniu iných životných filozofií. Skôr než by sa kodifikovali osnovy takehoto kurzu, mali by o nich diskutovať učitelia etickej a náboženskej výchovy, rodičia a zástupcovia cirkví ako aj učitelia literatúry, estetickej výchovy, hudby, umeleckých remesiel a cudzích jazykov. Vyučovanie náboženstiev by malo mať podľa autorky nasledovné ciele: rozvoj osobnosti žiaka, rešpektovania iných, citová a intelektuálna empatia, sloboda, zodpovednosť, kritickosť, schopnosť porozumieť si a viesť dialóg.

Za ohnivko do tejto argumentácie považujeme aj výsledky množstva výskumov, prezentované v Strížencovi (2001), týkajúcich sa kladného vplyvu zvnútornej religiozity na fyzické a duševné zdravie (napr. s. 139), resp. na životnú spokojnosť. Preukázali napr. dôležitosť začleňovania „faktora viery“ do zvyšovania zdravia obyvateľstva (s. 146) a kvality opatrovateľstva (s. 147), zníženia pocitov osamelosti atď. „Špeciálnou vlastnosťou náboženstva je, že prináša odpoveď na problém ľudskej nedostatočnosti. Takto náboženské zvládanie dopĺňa nenáboženské prístupy k zvládaniu“ (s. 167), ktoré je súčasne aj čiastkovým cieľom EV.

Dilemu náboženská/etickej výchova presvedčivým spôsobom kritizuje aj Klátiková (2004, s. 1), podľa ktorej má táto „má opäť šancu rozdeliť verejnosť svojou čierno-bielou optikou... Ak budeme postavení pred otázku voľby – náboženstvo (ak áno, tak aké?) alebo etika, nevyhneme sa zdôrazňovaniu inakosti príslušníkov druhého tábora na úkor toho, čo máme všetci spoločné...“ Opisuje potenciálne možnosti, ako sa vyvarovať tomuto javu prostredníctvom nového predmetu – multikultúrnej výchovy, ktorý je svojou povahou nadkonfesijný s cieľom výchovy k „scitliveniu“ jednotlivcov voči rozdielom s účelom, aby sme sa naučili objavovať hodnoty v inakosti a vážiť si ju. Jednoznačne sa prihovára za

harmonickú komunikáciu, dialóg, v ktorom sú obe strany otvorené a ochotné zvážiť a prípadne aj prijať partnerovo stanovisko, a ktoré sú ochotné pripustiť existenciu aj tretieho pohľadu, ktorý môže byť viac než súčtom názorov oboch strán (s. 2-3).

Iste s týmito názormi v zásade nemusia súhlasiť všetci učitelia NV a EV, ale v každom prípade spoločný dialóg by pomohol v priaznivom vplyve na mladú generáciu, jej morálny rozvoj, ochranu pred drogami a chybami predchádzajúcich generácii. Oceňujeme preto a ďakujeme organizátorom tohto seminára o etickej výchove za možnosť prezentovať tento príspevok o NV. Dúfame, že podobné príležitosti k vzájomnému spoznávaniu a oceňovaniu vzájomných kvalít budú pokračovať aj v budúcnosti.

Literatúra

- [1] BRÁDŇANSKÁ, N.: Niektoré aspekty obrazu Boha u detí a dospelých. In: *Katechetika, historie, teologie*. Ostrava : PF OU, 2003, s. 167-176.
- [2] BROADBENT, L. A Rationale for Religious Education. In: *Issues in Religious Education*. London : Routledge, 2002.
- [3] HALMAI, M. – SABOL, L.: Niektoré aspekty postojov žiakov a pedagógov k vyučovaniu náboženstva a etickej výchovy. In: *Acta Universitatis Matthaei Belii*. Banská Bystrica : PF UMB, 1994, s. 89-98.
- [4] HANESOVÁ, D.: Duchovné potreby súčasnej spoločnosti a náboženská výchova vo verejnom školstve. In *Sociálny rozmer teológie na prahu nového tisícročia*. Banská Bystrica : Trian, 2000, s. 72-86.
- [5] HANESOVÁ, D.: *Náboženská výchova v školách*. Banská Bystrica : PF UMB, 2001.
- [6] HANESOVÁ, D.: Niektoré aspekty vplyvu postmodernity na výchovu. In *Evanjelikálna teológia v postmodernom prostredí*. Banská Bystrica : Trian, 2001, s. 104-114.
- [7] HOFFMANOVÁ, V.: Tolerancia a vyučovanie náboženstiev. In: *Pedagogické rozhľady*, 1998, č. 3, s. 22-24.
- [8] KLÁTIKOVÁ, E.: Multikultúrna výchova – liek na rozumovú a citovú krátkozrakosť? In: *Pedagogické rozhľady*, 2004, roč. 13, č. 4, s. 1-3.
- [9] LIGUŠ, J.: *Úvod do katechetiky a metodológie náboženskej výchovy*. Banská Bystrica : PF UMB, 2003.
- [10] MAŇÁK, J. a kol.: *Kapitoly z metodologie pedagogiky*. Brno : Masarykova univerzita, 1994.
- [11] MUCHOVÁ, L.: *Úvod do náboženské pedagogiky*. Olomouc: MCM, 1994.

- [12] PROCHÁZKA, P.: *Teologické princípy v cirkevnej edukácii*. Banská Bystrica : PF UMB, 2002.
- [13] PRŮCHA, J.: *Moderní pedagogika*. Praha : Portál, 1997.
- [14] PRŮCHA, J.: *Přehled pedagogiky*. Praha : Portál, 2000.
- [15] STRÍŽENEC, M.: *Súčasná psychológia náboženstva*. Bratislava : IRIS, 2001.
- [16] ŠVEC, Š.: *Metodológia vied o výchove*. Bratislava : IRIS, 1998

PaedDr. Dana Hanesová, PhD.
Katedra evanjelíkálnej teológie a misie
Pedagogická fakulta UMB
Ružová 13
974 11 Banská Bystrica
e-mail: dhanesova@pdf.umb.sk